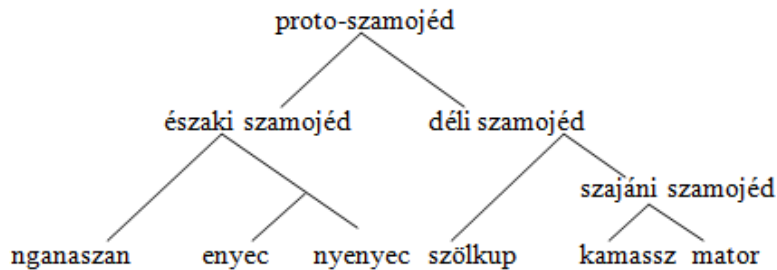

Névszói predikátumok a tundrai nyenyecben
Mus Nikolett
MTA, NyTI, Finnugor és Nyelvtörténeti Osztály

A tundrai nyenyec nyelv

1. ábra: A szamojéd nyelvek hagyományos csoportosítása (vö. Janhunen 1998: 459)

Élőhely

- Északkelet Európa és Északnyugat Szibéria
  - Nyenyec Autonóm Körzet (Oroszország arhangelszki területén)
  - Jamal–Nyenyec Autonóm Körzet (Oroszország tyumenyi területén)
  - Tajmiri Dolgan–Nyenyec Autonóm Körzet (Oroszország krasznojarszki területén)
- kisebb csoportokban
  - Hanti–Manysi Autonóm Körzet (Oroszország tyumenyi területén)
  - Komi Köztársaság
  - Murmanszk körzet

1. táblázat: A nyenyec nyelv nyelvjárási felosztása

nyelvek	nyelvjárási csoportok	nyelvjárások	alnyelvjárások	beszélők száma ¹
nyenyec	tundrai nyenyec	nyugati	Malaja Zemlja/Timan Kanyin Kolgujev	22.000
		középső	Bolshaja Zemlja	
		keleti	Ob/Ural Tajmir Jamal Nadim Taz	
	erdei nyenyec			

¹ Az adat a 2010-es oroszországi népszámlálás eredményéből származik.

1.2. Jövő idő/A/M kategóriák

- a jövő idő jele, az aspektust jelölő todalékok és a módjelek nem járulhatnak a predikatív melléknévhez → ilyenkor egy kopula jelenik meg a szerkezetben
- az igei személyragok mind a predikatív melléknéven, mind a kopulán megjelennek

(4) *mañ*   *ŋarka-dm?*   *ŋæ-ŋgu-dm?*.

1SG   nagy-1SG   van-FUT-1SG

‘Én nagy leszek.’ (Tereščenko 1959: 100)

(5) *ñe*   *ñu-da*   *maʼe*   *ŋarka-ʔ*   *ŋæ-wi-ʔ*.

nő   gyerek-PL.3SG   már   nagy-3PL   van-NARR-3PL

‘A lányai már nagyok voltak.’ (Labanauskas 2001: 11)

1.3. Tagadás

- tagadó segédigével
- a tagadott ige non-finit alakban jelenik meg a tagadó szerkezetben → a predikatív melléknév ilyen alakban nem állhat, így megjelenik egy kopula a felszíni szerkezetben
- az igei személyragok a melléknéven és a tagadó igrén is megjelennek

(6) *pidara?*   *lek-da?*   *ñi-da?*   *ŋa-ʔ*.

2DU   lusta-2DU   NEG.AUX-2DU   van-CNG

‘Ti (ketten) nem vagytok lusták.’ (Kuprijanova et al. 1957: 201)

2. Főnévi predikátumok

- olyan mondatok, ahol a fő szemantikai tartalom egy főnévvel van kifejezve (vö. Payne 1997: 114)
- a tundrai nyelvekben a főnévi predikátumú mondatok szerkezete nem tér el a melléknévi predikátumúakétól

2.1. Igei személyragok és múlt idő

- a predikatív főnevek felveszik az igei személyragokat és a múlt idő jelét (vö. Tereščenko 1959: 100–101 és Wagner-Nagy–Viola 2009: 60–61)

(7)a. *mañ*   *ti?*   *lekara-dm?*.

1SG   rénszarvas.PL   orvos-1SG

‘Én állatorvos vagyok.’

(Nenyang 2005: 93)

b. *mañ jorta-dam-ž*.

1SG   halász-1SG-PST

‘Én halász voltam.’

(Kuprijanova et al. 1957: 202)

2.2. Jövő idő és A/M kategóriák

- minden egyéb igei toldalék (ti. jövő idő, aspektus, mód) a felszíni szerkezetben megjelenő kopulához járul
- az igei személyragok a predikatív főnéven is megjelennek, nemcsak a kopulán

(8) *mañ l'etćika-dm? ηæ-ηku-dm?*

1SG pilóta-1SG van-FUT-1SG
'Én pilóta leszek.' (Almazova 1961: 61)

2.3. Tagadás

- tagadó segédigével → kopula a felszíni szerkezetben

(9) *mañ neneća-dm? ní-dm? ηæ-ηku-?*

1SG ember-1SG NEG.AUX-1SG van-FUT-CNG
'Én nem leszek ember.' (Labanauskas 2001: 32)

2.4. Ekvatív és inkluzív szerkezetek

valódi ekvatív mondatok (Dryer 2007: 233)/
ekvatív szerkezetek (Payne 1997: 114)

valódi főnévi predikátumok (Dryer 2007: 233)/
inkluzív szerkezetek (Payne 1997: 114)

- két főnévi csoport (alany és predikátum)

- az alanyi összetevő mindig referenciális

- az alanyt azonosítja a predikátummal

- a predikátum referenciális

- a melléknévi predikátumhoz hasonlóan az alany valamely tulajdonságát jelöli

- a predikátum nem referenciális

(10) a. **ekvatív szerkezet**

[*mañ*] [*Lamdo teta-dm*].
1SG propr gazda-1SG
'Én a Lamdo gazda vagyok.'
(Labanauskas 2001: 99)

b. **inkluzív szerkezet (?)**

[*mañ*] [*jorta-dm?*].
1SG halász-1SG
'Én (a/egy) halász vagyok.'
(Kuprijanova et al. 1957: 202)

- a tundrai nyelvekben nincsen grammatikai különbség az ekvatív és inkluzív szerkezetek között (deklaratív mondatokban)

WH- kérdések

- a főnévi kérdőszók között [+/-EMBER] különbség

(11) [+EMBER]

a. *túku xib'a?*

ez ki.3SG

‘Ki ez?’

b. *túku mama.*

ez anya.3SG

‘Ez anya.’ (Okotetto 1998: 6)

(12) [-EMBER]

a. *túku ηamke?*

ez mi.3SG

‘Mi ez?’

b. *túku xorowa.*

ez tehén.3SG

‘Ez tehén.’ (Okotetto 1998: 6)

(13) a. **ekvatív** szerkezet

[*škola-? direktor*] [*xib'a*]?

iskola-gen igazgató ki.3SG

‘Ki az iskola igazgatója?’

(Nenyang 2005: 59)

b. **inkluzív** szerkezet

[*ńiša-m'i*] [*ηamke*]?

apa-1SG mi.3SG

‘Mi az apám?’

(Pushkarjeva 2003: 215)

3. Lokatívuszi szerkezetek

- mindig kötelező a kopula a szerkezetben

- 3 összetevő: téma (vö. Freeze 1992) /S (vö. Dryer 2007) – LOC – COP

- tundrai nyenyec preferált szórend: S – LOC – COP

- az S lehet határozott vagy határozatlan

(14) a. *texnikuma-wa? Dud'inka-xana ηa.*

technikum-1PL Dugyinka-LOC van.3SG

‘A technikumunk Dugyinkában van.’ (Nenyang 2005: 62)

b. *kńiga stol-? űi-ńa ηa.*

könyv asztal-GEN pp-LOC van.3SG

‘Egy/A könyv az asztalon van’ (EL 2012)

Lokatívuszi kopulák

- [+/- ÉLŐ] különbség a kopulák használatánál

(15) a. *xar xan-xana ηa.*

kés szán-LOC van.3SG

‘A kés a szánban van.’

b. *toxolkoda klass-xana me.*

tanuló osztály-LOC van.3SG

‘A tanuló az osztályban van.’

(Almazova 1961: 19-20)

(Almazova 1961: 19-20)

c. *serako noxo tańana me.*

fehér sarkiróka ott van.3SG

‘A fehér sarkiróka ott van.’ (Almazova 1961:77)

4. Egzisztenciális szerkezetek

- ugyanazok az összetevők, mint a lokatívuszi szerkezetben (S, LOC, COP)
- a kopula az egzisztenciális ige
- a szerkezet preferált szórendje eltér a lokatívusziétól: LOC – S – COP
- mivel az egzisztenciális szerkezetek elsődleges feladata, hogy a diskurzusba egy új, a hallgató számára még ismeretlen résztvevőt vezessenek be, így az S összetevő mindig határozatlan (vö. Dryer 2007: 240)

(16) a. *magazin-xana šerako űań tańa.*
bolt-LOC fehér kenyér EXIST-3SG
‘A boltban van fehér kenyér.’ (Almazova 1961: 75)

b. *űiki pædara-xana xo-? tańa-?.*
ez erdő-LOC nyírfa-pl EXIST-3PL
‘Ebben az erdőben vannak nyírfák.’ (Almazova 1961: 39)

Lokatívuszi vs egzisztenciális tagadás

Lokatívuszi tagadó szerkezet	Egzisztenciális tagadó szerkezet
tagadó segédige és kopula	egzisztenciális tagadó ige
a szórend változatlan	

(17) a. **lokatívuszi** tagadás

kńiga stol-? űi-ńa űi űa-?.
könyv asztal-GEN pp-LOC NEG.AUX.3SG van-CNG
‘A könyv nem az asztalon van.’ (EL 2012)

b. **egzisztenciális** tagadás

stol-? űi-ńa kńiga juńku.
asztal-GEN pp-LOC könyv NEG.EXIST.3SG
‘Nincsen könyv az asztalon.’ (EL 2012)

5. Posszesszív szerkezetek

- nincsen birtoklást kifejező ige

5.1. Predikatív birtoklás kifejezése egzisztenciális szerkezettel

- szórend: birtokos – birtok – egzisztenciális ige
- a birtokos nem kötelező elem
- a birtokon megjelenő birtokos személyrag jelöli a birtokviszonyt

(18) *mañ ñeka-m'i, síd'a ñe ña-m'i taña*
1SG báty-1SG kettő nő testvér-1SG EXIST.3SG
'Nekem van egy bátyám és két lánytestvérem.' (Vanuyto 2012: 13)

5.2. Tagadása

- egzisztenciális tagadó igével

(19) a. *ñabako-r taña-??*
nővér-2SG EXIST-3PL
'Van nővéred?'

b. *ñabako-w janjku*
nővér-1SG NEG.EXIST.3SG
'Nincsen nővérem.' (Nenyang 2005: 53–54)

5.3. Genitívuszi predikátum

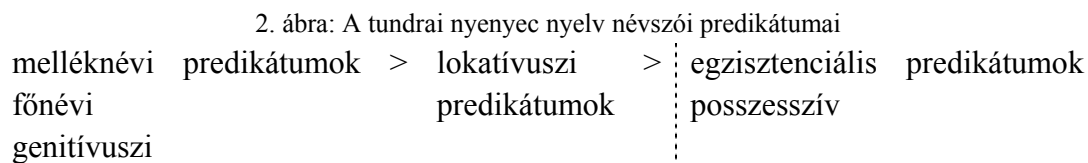
- ekvatív szerkezet → két főnévi csoportot azonosít egymással
- mindkét főnévi csoport referenciális
- a birtokos genitívuszban áll
- a tundrai nyenyec nyelvben nincsen valódi genitívuszi predikátum → a birtokot jelölő főnév megismétlődik a predikátumban és felveszi az igei személyragokat kopula használata nélkül

(20) *tuku P'otr-? ñísa.*
ez Péter-GEN apa.3SG
'Ez Péter apja.' (Almazova 1961: 52)

- az ekvatív szerkezeteknek megfelelően működik → jövő idő, A/M kategóriák esetén a kopula megjelenik a felszíni szerkezetben

(21) *tuku-? xib'i-? m'a-? ñæ-bto??*
ez-PL ki.PL-GEN sátor-3PL van-SUBORD.3PL
'Ezek kiknek a sátrai lehetnek?' (Jangasova 2001: 115)

6. Összegzés

Rövidítések

cng	tagadott igealak
du	kettesszám
fut	jövő idő
gen	genitívusz
impf	imperpektív
loc	lokatívusz
narr	narratív igemód
neg.aux	tagadó segédige
pl	többes szám
pp	névutó
prob	probabilitívusz igemód
pst	múlt idő
pt	melléknévi igenév
sg	egyes szám

Felhasznált irodalom

- Almazova A. V. [Алмазова, А. В.] *Самоучитель ненецкого языка*. Ленинград: Учпедгиз
- Barmich, M. Ja.–Orlova, T. N. [Бармич, М. Я.–Орлова, Т. Н.] 1996. *Ковёр-туртя цано луца' вадако"*. [Русские народные сказки] Санкт-Петербург: Алфавит.
- Dryer, Matthew S. 2007. Clause types. In Timothy Shopen (Ed.) *Clause Structure, Language Typology and Syntactic Description*, Vol. 1, pp. 224-275. Second Edition. Cambridge University Press.
- EL 2012 = Evdokija Lampay
- Freeze, Ray 1992. Existentials and other locatives. *Language* 68 (3): 553–595
- Jangasova, N. M. [Янгасова, Н.М.] 2001. Ненецкие" сказки и эпические песни сюдбабц", ярабц". Томск: Издательство Томского Университета
- Janhunen, Juha 1998. Samoyedic. In: Abondolo, D. (ed.) *The Uralic Languages*. Routledge Language Family Descriptions. London – New York: Routledge. 457–479.
- Kuprijanova Z. N. et al. 1957.= Kuprijanova Z. N.–Khomič, L.V.–Ščerbakova, A.M. [Куприянова, З. Н.–Хомич Л. В.–Щербакова А. М.] 1957. *Ненецкий язык*. Ленинград: Государственное Учебно-педагогическое Издательство
- Kuprijanova et al. [Куприянова, З. Н. – М. Я. Бармич – А. В. Хомич] 1985: Ненецкий язык. Учебное пособие для педагогических училищ Ленинград. Ленинград: Просвещение
- Labanauskas, Kazys [Лабанаускас, Казыс] 2001. Ямидхы“ лаханаку“ – Сказы седой старины: Ненецкая фольклорная хрестоматия. Москва: Издательство Русская литература
- Nenyang, M. A. [Ненанг, М. А.] 2005. *Русско-ненецкий разговорник*. Санкт-Петербург: Дрофа.
- Okotetto, E. N. [Окотэтто, Е. Н.] 1998. *Ненецкий язык в детском саду*. Санкт-Петербург: Просвещение
- Payne, Thomas E. 1997. *Describing morphosyntax*. Cambridge: Cambridge University Press
- Терещенко, Н. М. [Tereščenko, N. M.] 1958. *В помощь самостоятельно изучающим ненецкий язык*. pp. 99–102. Ленинград: Учпедгиз.
- Wagner-Nagy, Beáta – Viola, Lotti Typology of affirmative and negative non-verbal predicates in the Ugric and Samoyedic languages, *Finnisch Ugrische Forschungen* 60., 117-159.